

ХРОНІКА

О. О. Микитенко

УЖИНКОВА СЛАВІСТИЧНА ОСІНЬ – 2016 (наукова хроніка в контексті дорожніх вражень)

Без перебільшення «ужинковою» видалася цьогорічна осінь для славістики, зокрема фольклористики. Відчувається, що із наближенням чергового (XVI) Міжнародного з'їзду славістів, який має відбутися у 2018 році в Белграді, результативнішою стає наукова діяльність у межах окремих країн, активізуються міжнародні наукові контакти загалом. Зупинимось на тих, у яких довелося брати участь.

Як завжди, до Белграда добираюся через Будапешт. Спочатку літаком компанії Wizz-air, потім до Белграда ще шість годин мікроавтобусом сербського приватного перевізника, який возить подорожніх по всій Європі (переважно це серби, яких чимало працює за межами країни). Порівняно із кінцем травня, коли була в Белграді на запрошення Співки перекладачів Сербії, а особливо минулим роком, – тоді на кордоні із Сербією були табори біженців і стояла довжелезна черга фур, через що довелося оминати звичний пункт перетину і їхати на інший, і дорога, звісно, тривала набагато довше (залізничне сполучення було взагалі скасоване), нині ситуація спокійна, хоча подекуди ще можна бачити відгороджені території нещодавнього розміщення таборів. Немає і черг на кордоні, який минаємо швидко, – і ось ми вже в Суботиці, де хтось із пасажирів виходить, а, виїхавши на белградську автостраду, надвечір добираємося до сербської столиці.

15–18 вересня 2016 року в Белграді відбулася 46-та Міжнародна славістична конференція «У дні Вука Караджича», яку

традиційно в середині вересня проводить Міжнародний славістичний центр і філологічний факультет Белградського університету за підтримки Міністерства освіти, науки і технологічного розвитку Республіки Сербії. Конференція, у якій взяли участь науковці Сербії, представники провідних наукових установ та університетів Європи вкотре засвідчила високий науковий рівень та інтердисциплінарне значення сучасної славістики, зокрема сербістики, її роль у сучасному гуманітарному просторі Європи.

Як і щороку, для обговорення було висунуто кілька лінгвістичних, літературознавчих та культурологічних проблем, зокрема, з лінгвістики – проблеми граматичної будови мови, вплив глобалізації на її структуру; з літературознавства – теми есе та есеїстики, а також форм оповіді. Крім того, кожна з тем мала вужчі підтеми, такі як словотвір сербської мови у синхронній та діяхронній перспективі; питання мовної норми і стабільності в контексті релевантних суспільних чинників в умовах глобалізаційного впливу; жанрово-тематичні особливості та форми (філософські, естетичні, моральні, соціально-політичні тощо) жанру есе в сербській літературі; інтертекстуальні зв'язки сербської есеїстики з європейською традицією та із сучасними мас-медіа; особливості оповіді в різні періоди розвитку сербської літератури (усна народна творчість, середньовічна література, ренесансна та барокова літератури, література XVIII–XXI ст.), форми оповіді в різних літературних жанрах (епіка, роман, оповідання, дорожні нотатки, мемуари тощо), модерна наратологія та її статус, а також можливості застосування для тлумачення сербської прози та актуальність теоретичних положень Р. Барта. Попри конкретне спрямування на аналіз насамперед сербського матеріалу, широта та комплексність винесених питань надавали можливість зацікавленого всебічного обговорення питань фахівцями різного профілю, із залученням компаративного матеріа-

лу із власної національної (мовної, літературної, фольклорної, а також наукової) традиції.

Не маючи можливості докладно зупинятися на висвітленні доповідей, що були виголошені на трьох секціях (інколи й більше, бо виокремлювалися підсекції) за три дні роботи, звернемося передусім до виступів із фольклористики та тих, які прозвучали на пленарному засіданні. Варто зазначити, що, як і завжди, ще до початку конференції учасники отримали не лише програму (разом зі збірником тез доповідей), але й збірник попередньої (минулорічної) конференції «У дні Вука Караджича» у двох томах (мовознавство і літературознавство та фольклористика).

На пленарному засіданні, що проходило під головуванням декана філологічного факультету проф. А. Вранеш, було заслухано три доповіді. Цього року організатори конференції (зокрема голова Міжнародного славистичного центру проф. Д. Мршевич-Радович та її заступник голова Міжнародного комітету славистів (МКС) проф. Б. Сувайджич) свідомо розширили тематичні межі пленарного засідання, запросивши відомих науковців-славистів О. Лукашанця (Мінськ, Білорусь) та П. Женюха (Братислава, Словаччина) поділитися досвідом з організації попереднього з'їзду славистів у Мінську у 2013 році. Доповідачі виступали відповідно російською та словацькою мовами з паралельним перекладом сербською, яка була єдиною робочою мовою конференції.

У виступі О. Лукашанця «Організація XV Міжнародного з'їзду славистів у Мінську: результати і перспективи світової славистики» йшлося про організаційні та наукові передумови проведення XV з'їзду в Мінську у 2013 році та актуальні тенденції розвитку славистики, про роль міжнародних з'їздів для розвитку славистичних досліджень у XXI ст. Особливо наголошувалося на проблемах сучасної славистичної взаємодії, а також на необхідності збереження слов'янської національ-

ної специфіки та культурно-мовної ідентичності в умовах слов'янського та неслов'янського оточення. Тему Міжнародного комітету славістів продовжив П. Женюх у доповіді «Комісії при Міжнародному комітеті славістів – заснування та діяльність», у якій детально зупинився на ролі й багатогранній діяльності 39 комісій, що працюють (з 1958 р.) при МКС, який на сьогодні об'єднує 42 країни. Саме на рівні комісії, підкреслив він, унаочнюються конкретні результати науково-дослідної роботи національних славістичних комітетів. Третю доповідь – Б. Стоянович-Пантович (Нові Сад, Сербія) «Есе Йована Христича як наратив (на прикладі збірки “Тераса над двома морями”)» було присвячено жанру есе, котрий (за визначенням Й. Христича) є «квінтесенцією усієї літератури». У жанрі піднімаються не лише найсуттєвіші питання існування людини та її долі, але й взагалі питання культурної та національної ідентичності. Саме в жанрі есе в сучасній літературі тематизується проблематика літературознавчої критики, що свідчить також про синтетичність та всеохопність есеїстики як літературної форми.

Стосовно доповідей з фольклористики варто зазначити, що їх (як і в попередні роки) було включено до запропонованих для обговорення загальних проблем, чим спрямовується увага на комплексне дослідження, отже, окремої секції з фольклористики не було. Водночас у межах обговорення заявлених тем, зокрема з проблем наратології та її сучасного теоретичного дискурсу, прозвучало чимало виступів фольклорної тематики.

Д. Петкович (Белград) («Наративні техніки епічного співця») крізь призму класичних теорій та сучасних наратологічних досліджень розглянула роль епічного співця, із притаманними йому особистісним поглядом та технікою епічного викладу. Доповідачка дійшла висновку щодо імпровізаційного характеру епічної нарації, котра, попри залежність від загального епічного фонду та використання

співцем типових епічних моделей, відбувається відповідно до певного сюжетного типу, виконавської майстерності та аудиторії, а отже, нерідко передає індивідуальні стильові особливості оповіді.

Жанр легендарної нарації розглянула у своєму виступі «Легенди про святих та героїв в оповідній традиції Косова і Метохії» відома дослідниця, професор університету в Косовській Митровиці (Сербія) Валентина Питулич, яка вже багато років збирає і вивчає фольклор Півдня Сербії.

Зрозуміло, що досвід епічної нарації, який безпосередньо впливав на творчість багатьох письменників Сербії минулого і сучасного, також став предметом уваги багатьох доповідачів у контексті дослідження фольклорно-літературних зв'язків. Зокрема, «енциклопедична модель» сербського роману другої половини ХХ ст. (Д. Киш, В. Десниця, М. Павич) ґрунтується, як зауважив Миломир Гаврилович (Белград, Сербія), на наративній структурі культурологічного та традиційного дискурсів. Міжжанрові взаємовпливи також привернули увагу і були предметом обговорення у виступах Саші Кнежевича (Пале, Республіка Сербська) «Передмова як жанр есе», де йшлося про передмови та післямови до збірників і антологій народнопоетичної творчості як важливий етап у розвитку есеїстики; Бранка Брджанина (Пале, Республіка Сербська) «Фольклорний театр у сербів і есе Л. Костица “Народне акторство”»; Тамари Груїч (Кикинда, Сербія), яка представила погляди на фольклор одного із засновників есеїстики, представника романтичної школи сербської літератури Лази Костица.

У контроверсійній доповіді Предрага Мирчетича (Белград) «Оповіді тобі оповідь: *чарівний меч* народної творчості» йшлося про жанрову взаємодію та взаємовпливи різних мистецьких і творчих моделей, зокрема художньої літератури, кіномистецтва та фольклору. Розглянувши на прикладі кінокартини «Чарівний меч» (1950) режисера Воїслава Нановича

теоретичні положення Сеймура Четмена про кінофільм як форму нарації, доповідач обґрунтував свій погляд на джерела фільму як на ідентифікацію народної оповіді, обраної режисером для конструювання власної, а також мистецької фабули, простеживши відмінність між народною оповідною традицією, літературною нарацією та кіно-нарративом.

Оксана Микитенко (Київ, Україна) у своєму виступі «Простонародна оповідь про Вука Караджича (Андрій Веретельник і його “Оповідання про Вука Караджича”, 1906)» торкнулася малодослідженої проблеми «література для народу», прикладом якої стала видана на початку ХХ ст. брошура українського фольклориста та етнографа про реформатора сербської мови і сербської освіти.

Зазначимо, що на конференції з кожним роком дедалі активнішим стає звернення до фольклорної тематики (у широкому розумінні), що своєю чергою здобуває статус комунікативного тексту в межах широкого теоретичного дискурсу та інтердисциплінарного аналізу – як у лінгвістичному, так і літературознавчому та культурологічному висвітленнях. Серед таких назвемо доповіді Олівери Радулович (Нові Сад, Сербія) «Біблія – духовна вертикаль у розвитку сербського есе»; Горана Раїчевича (Нові Сад, Сербія) «Мова, особа, ідеологія: есе Радомира Константиновича про поезію сербського модерну»; Сеада Поробича (Гамбург, Німеччина) «Оповідь і переповідання як мовна дія у романах Меші Селимовича»; Бранимира Човича (Баня Лука, Республіка Сербська) «Картина ‘іншого’ і нарративні стратегії у “Травницькій хроніці” І. Андрича і “Тихому Доні” М. Шолохова»; Бошка Сувайджича (Белград, Сербія) «Покращення невидимого в Драшка Реджепа – агіографія про Мирослава Антича»; Марії Рита-Лето (К’ети-Пескара, Італія) «Слова і картини: *родинна історія* у графічному романі “Батьківщина” Ніни Буневац»; Магделени Богуславської (Варшава, Польща) «Естетичний досвід і стан суб’єкта у світі по-

стійної змінності»; Драгани Кекез (Белград, Сербія) «Лексема звичай у сербській мові (у порівнянні з російською)» Весни Половини (Белград, Сербія) «Поняття і риси наративу у лінгвістичній типології тексту»; Іліяни Чутури (Ягодина, Сербія) «Вплив глобалізації на комунікативний дискурс привітання»; Джорджа Оташевича (Белград, Сербія) «Мова сербської комерційної реклами в епоху глобалізації» та ін.

За традицією учасники конференції взяли участь у заходах з нагоди відзначення річниці від дня народження Вука Караджича, які щороку урочисто відбуваються в його рідному селі Тршичі (Сербія).

...До Софії добираюся автобусом із пересадкою в сербському Ніші. Більшість пасажирів виходить саме тут, а решта хвилин двадцять чекає прибуття болгарського автобуса. Порівняно із сербським «Ікарусом», болгарський фірми «Мерседес» новий і набагато комфортніший. Придбані в Белграді квитки є чинними до кінця поїздки, жодних інших процедур не потрібно, службовець на станції вносить номери паспортів у загальний список для перетину кордону. Дорога не дуже довга – близько шести годин (видається, що саме таким часовим відтинком окреслюється оптимальна відстань між балканськими країнами). Мрячить, що не применшує захоплення від мальовничих краєвидів гірської місцевості й не заважає проведенню досить масштабних робіт із розширення ближче до кордону і без того пристойної автостради – без сумніву, країна долучається до європейського транспортного потоку. Коли за десять днів повертатимусь до Белграда автобусом болгарської компанії із щоденним маршрутом Болгарія – Італія (через Сербію, Хорватію і Словенію), маю можливість переконалися в цьому ще раз.

30 вересня – 2 жовтня 2016 року в Софії в Інституті етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН відбула-

ся міжнародна конференція «Нові аспекти у концепціях щодо охорони культурної спадщини: теоретичні узагальнення та практичні рішення», присвячена 60-річчю членства Болгарії в ЮНЕСКО.

Зауважимо, що Болгарія однією з перших ухвалила Національний реєстр з нематеріальної культурної спадщини, що стало імпульсом для створення у 2006 році відповідної Національної ради, якою координувалася діяльність у межах країни. Наприкінці 2007 року розпочалася масштабна Національна програма «Живі людські скарби – Болгарія» (*Живи човешки скровища – България*) і було висунуто п'ять перших номінантів, котрих включено до репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини, а також розроблено перелік елементів культурної спадщини країни, які потребують нагальної підтримки. Подією міжнародного значення стало створення в лютому 2012 року першого в Європі Регіонального центру (охоплює своєю діяльністю Південно-Східну Європу) з нематеріальної культурної спадщини, що діє при ЮНЕСКО. Тоді ж при Інституті етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН було організовано Національний центр, а в місцях побутування культурних явищ міжнародного масштабу («*Бистрицькі баби*» та «*нестинари*») відкрито локальні центри з нематеріальної культурної спадщини.

Конференцію було організовано в співробітництві з болгарським Національним комітетом ICOMOS під патронажем та за підтримки Національної комісії Болгарії у справах ЮНЕСКО. Зініційований колишнім директором Інституту фольклору БАН, экс-віце міністром культури Болгарії, експертом ЮНЕСКО з питань збереження нематеріальної культурної спадщини, професором, доктором мистецтвознавства Мілою Сантовою, цей важливий міжнародний захід набув ще більшого резонансу, оскільки його проведення збігалося з відзначенням 110-ї річниці заснування Національ-

ного етнографічного музею в Софії – події, що перебуває під особистою увагою Президента Республіки Болгарії. Саме під час роботи конференції в окремих залах Етнографічного музею проходила виставка болгарського художньо-вжиткового мистецтва ХХ ст.

Конференція, що відбувалася в самому центрі Софії в старовинному палаці, у якому розміщується Інститут етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН, була досить камерною як за кількістю учасників, так і за характером авторитетного фахового представництва. На ній зібралися колеги-однодумці – науковці, музейні працівники, діячі культури, котрі мають чималий практичний досвід у справі захисту й збереження культурної спадщини.

На відкритті з привітаннями виступили Головний секретар Національної комісії Болгарії у справах ЮНЕСКО п. Марія Донска, директор Інституту етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН доктор Петко Христов, голова Болгарського комітету ICOMOS Стефан Белишки.

На пленарному засіданні було представлено дві доповіді: «Доля нерухокої культурної спадщини під час війни та місія ЮНЕСКО. Православні монастирі у Косовому», яку виголосила член-кореспондент БАН Елка Бакалова (Софія, Болгарія). Науковець розповіла про роль міжнародної спільноти в збереженні пам'яток середньовічної культури на території Косова. Доповідь «Заклики секретаріату... Збереження нематеріальної культурної спадщини сьогодні: синергії, гармонія, сталий розвиток» представила професор, доктор мистецтвознавства Міла Сантова. Вона зупинилася на термінологічних аспектах (матеріальна / нематеріальна спадщина та принципи “автентичності / сталого розвитку”, “захист”, protection та “охорона”, safeguarding) та наголосила на ролі Конвенцій ЮНЕСКО (1972, 2003, 2005) у справі захисту культурної спадщини. Доповідачка зауважила, що застосу-

вання міжнародних документів, важливе як з боку інтерпретації та імплементації на національному або регіональному рівнях, має базуватися на належному теоретичному обґрунтуванні та практичному досвіді.

Обговорення (робочими мовами були болгарська та англійська), у якому взяли участь етнологи, фольклористи, лінгвісти, мистецтвознавці, культурологи, архітектори, працівники бібліотек і музеїв, проходило у двох площинах – теоретичному і практичному. Упродовж трьох днів роботи конференції прозвучало багато цікавих доповідей і виступів, точилися жваві дискусії, було висловлено чимало важливих і нагальних пропозицій з проблем збереження і захисту культурної (у тому числі природної, історичної, урбаністичної) спадщини. Актуальні проблеми у своїх доповідях порушили Красимира Вачева (Варна, Софія) – «Актуальний стан теоретичної та практичної підготовки архітекторів з метою збереження археологічної спадщини Болгарії»; Ірена Бокова (Софія, Болгарія) – «Культурний пейзаж – теоретичне обґрунтування та політичне використання»; Теодора Конах (Краків, Польща) – «Захист нематеріальної культурної спадщини – національні стратегії та юридичні інструменти»; Іво Велинов (Софія, Болгарія) – «Культурне різноманіття і спадщина у семіотичному вигляді: *життя, пам'ять, архітектура*».

Практичний аспект проблеми було представлено в переважній більшості виступів: «Плани захисту та управління культурною спадщиною через інтегральну консервацію» (Валентина Едрева, Софія, Болгарія); «Роль культурної спадщини у сучасному регіональному розвитку» (Маріела Нанкова, Софія, Болгарія); «Археологічні музеї *in situ* в Болгарії як форма захисту нерухомої культурної спадщини. Поява, історія, розвиток» (Даніел Іванов, Софія, Болгарія); «Превентивна діяльність процесів збереження матеріалів органічного походжен-

ня у бібліотеках, музеях та архівах із застосуванням природної сировини» (Галина Цекова, Шумен, Болгарія).

Цей самий аспект знайшов продовження у виступах, що виокремлювали відповідне коло діяльності, спрямованої на презентацію, становлення та збереження традиції: «Ідентифікація культурних цінностей – майбутнє в минулому» (Мірелла Дечева, Софія, Болгарія); «Збереження нематеріальної культурної спадщини: від живої практики до архіву» (Милена Любенова, Софія, Болгарія); «Спільнота з традицією: склад тютюну в Пловдиві» (Пламена Заячка, Софія, Болгарія); «Нові паломницькі практики і деякі процеси формування культурної спадщини» (Данієл Фокас, Софія, Болгарія).

У низці доповідей було зосереджено увагу на культурологічному та прагматичному контекстах, порушено питання соціологічного й гендерного аналізу: «Проблеми соціології статі в контексті захисту нематеріальної культурної спадщини» (Міглена Іванова, Софія, Болгарія); «Роль громади у захисті нематеріальної культурної спадщини – окремі спостереження та проблеми» (Іва Станоева, Софія, Болгарія).

Багатогранність виміру традиційної культурної спадщини, її мовні, архітектурні, музичні, хореологічні, мистецькі, харчові маркери і коди, якими окреслюється ідентичність національної культури, було представлено в доповідях Оксани Микитенко (Київ, Україна) «Народне вбрання у поховальному обряді (слов'янські паралелі): гендерний маркер, символіка, культурний знак»; Радки Братанової (Софія, Болгарія) «Уявлення про захист фольклорної музики як культурної спадщини Болгарії»; Георгія Гарова (Благодєвград, Болгарія) «Від обрядової практики до сучасної презентації деяких емблематичних танцювальних зразків»; Еліци Стоїлової (Пловдив, Болгарія) «Традиції та інновації: валоризація автентичної їжі»; Лучії Антонової-Василевої (Софія, Болгарія) «Місце болгарської діалектної лексики серед діалектної лексики Європи».

Для Болгарії, яка має чималий досвід у справі захисту, збереження та вивчення національної культурної спадщини, конференція була справді етапною, що засвідчив її широкий міжнародний резонанс. Проблематика конференції є складовою частиною наукової діяльності Інституту етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН; вона знаходить утілення також у міжнародних проектах Інституту, зокрема в спільному проекті з ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України «Народна культура та національні культурні цінності».

Надіслане нещодавно повідомлення від болгарських колег стало підтвердженням нашої співпраці. Саме про розвиток наукових зв'язків між науковцями Болгарії і України та подальші перспективи успішного співробітництва йшлося під час урочистої церемонії, що відбулася в Президії БАН 23 листопада 2016 року з нагоди вручення Надзвичайному та Повноважному Послу України п. М. Ф. Балтажі відзнаки президента БАН академіка Стефана Воденичарова.

7–9 жовтня 2016 року в м. Пале (Республіка Сербська) відбулася міжнародна наукова конференція «Сучасна сербська фольклористика IV», організована Товариством фольклористів Сербії, Інститутом літератури і мистецтва (у рамках проекту «Сербська народна творчість у інтеркультурному вимірі»), філософським факультетом університету в м. Пале та філологічним факультетом університету в м. Баня Лука (Республіка Сербська), а також за участю белградської університетської бібліотеки ім. Светозара Марковича та фундації ім. Вука Караджича.

Така увага науковців Сербії до фольклористики не випадкова. Ще в колишній Югославії Товариство фольклористів, засноване в 1952 році, відіграло значну роль, проводило активну діяльність, результати якої презентувало, зокрема, у збірнику «Народно стваралаштво – Folklor» (видавався з 1962 р.). Визначною подією впродовж десятиліть було

проведення міжнародних конгресів фольклористів Югославії, результати яких висвітлювалися в тридцяти п'яти томах «Збірника праць» конгресів. Попри припинення діяльності Товариства в 1991 році, наука Сербії збагатилася багатьма новими працями в галузі фольклористики та етнології, етнолінгвістики, етномистецтвознавства, етнокультурної історії тощо. Сьогодні відновлене Товариство фольклористів Сербії охоплює різні регіони країни та наукові центри і проводить активну діяльність, спрямовану на вивчення, збереження та популяризацію народної культури як важливого складника утвердження етнонаціональної ідентичності. Зокрема, уже вчетверте поспіль проходять міжнародні фольклористичні конференції, які в попередні роки відбулися у Тршичу, Новому Саді та Ніші. Цьогорічна конференція стала продовженням такої традиції, зібравши неподалік від Сараєва в новому університетському центрі невеличкого міста Пале науковців з різних місць Сербії, а також з України та Росії.

Для обговорення було висунуто низку проблем, зокрема, поняття порубіжжя у фольклорі; обрядовий і календарний рік; збирачі і дослідники фольклору; сучасна фольклористика і культурологічні студії. Міждисциплінарний характер конференції та її широкі тематичні межі дозволили взяти участь у ній славістам різного профілю. Особливо приємним був факт участі наукової молоді Сербії, яка активно продовжує традиції попередників. Робочими мовами конференції були всі слов'янські та англійська.

На пленарному засіданні після вітальних слів декана філософського факультету в м. Пале та декана філологічного факультету в м. Баня Лука було заслухано три доповіді: Бошка Сувайджича (Белград, Сербія) «Південнослов'янська усна епіка – міст чи межа»; Оксани Микитенко (Київ, Україна) «Поминальне оплакування в контексті календарної обрядовості (на матеріалі балканослов'янської фольклорної традиції)»; Анни

Плотникової (Москва, Росія) «“Пісні віли”»: аналіз одного міфологічного мотиву на основі нових польових досліджень».

Не зупиняючись докладно на виступах, зазначимо основні блоки, які можна виокремити з огляду на теми, що прозвучали. Найбільший блок було присвячено персоналіям збирачів – діяльності як аматорів, так і професіоналів, а також дослідникам фольклору Сербії в минулому та сучасності (Зоя Каранович (Новий Сад, Сербія) «Маринко Станоевич (1874–1949) як збирач фольклору Тимоцької Країни»; Соня Петрович (Белград, Сербія) «Фольклорна збірка із Васоевичів Мюдрага С. Лалевича»; Валентина Питулич (Косовська Митровиця, Сербія) «Весільні звичаї та пісні з Призрена у записах І. С. Ястребова»; Бранко Златкович (Белград, Сербія) «Вук Караджич і Сима Милутинович Сарайлія»; Віра Шарац-Момчилович (Белград, Сербія) «Хранителі Етнографічного музею в Белграді – збирачі та дослідники етнографічного матеріалу з Бараньї»; Зона Мркаль (Белград, Сербія) «Автори читанок та шкільних підручників як дослідники фольклору»; Данієла Петкович (Белград, Сербія) «Драгутин Костиц як дослідник усної традиції»; Саша Кнежевич (Пале, Республіка Сербська) «Ілля Див'янович – співець чи шахрай»; Марина Младенович-Митрович (Белград, Сербія) «Церковні особи як збирачі “класичного” корпусу народних оповідань у контексті культурної стратифікації»).

З огляду на те, що питання жанру є традиційним для сербської фольклористики, воно також було одним із центральних. У контексті висунутої проблеми «меж фольклорного тексту» увагу було звернуто на проблеми взаємозв'язків та взаємовпливів у фольклорних жанрах, наявних на різних рівнях фольклорного (як словесного, так і музичного) тексту, на взаємодію творів художньої та народної літератури: Бранко Летич (Пале, Республіка Сербська) «Оповідь як поетика казки»; Ана Вукманович (Белград, Сербія) «Переїдена

межа: образ *мосту* у народній ліриці»; Наташа Станкович-Шошо (Белград, Сербія) «Поняття межі у сербській народній казці»; Даниця Йович (Белград, Сербія) «Оповіді про родинні прокляття – проблема визначення і межі жанру»; Драгиця Панич-Кашанський (Баня Лука, Республіка Сербська) «Старобоснійський спів – термін і межі наспіву»; Лівія Екмечич (Белград, Сербія) «Два типи культури – усний та книжний тексти як варіанти»; Желька Пржуль (Пале, Республіка Сербська) «Підземні течії традиції у оповідних прийомах Бранка Чопича».

До аналізу обрядового тексту та його локальних традицій побутування у своїх доповідях звернулися Бранко Чупурдія (Белград, Сербія) «Ойкан як сербська обрядова пісня»; Тетяна Вуйнович (Новий Сад, Сербія) «Весільні пісні у публікаціях Вука Караджича»; Мая Калезич (Белград, Сербія) «З приводу однієї не ідентифікованої назви рослини-апотропея»; Ірина Медар-Таньга (Баня Лука, Республіка Сербська) «Обрядові обходи сербських мешканців у Батковичі (Бієліні)».

В аспекті розширення теоретичного дискурсу фольклористики зверталася увага на нові явища фольклору, «фольклоризм» у сучасній культурі. Це наголошувалося в доповідях Єленки Пандурович (Баня Лука, Республіка Сербська) «Сучасна сербська фольклористика між “народною творчістю” та культурною індустрією»; Любинка Раденковича і Драгани Джурич (Белград, Сербія) «Висячі замки на мостах – нове фольклорне явище»; Александри Бієлич і Ясмینی Катинські (Белград, Сербія) «Польові дослідження фольклору: епітафії на надгробках в общині Чаєтина».

Порівняльний аспект (міжслов'янський та слов'яно-неслов'янський) аналізу фольклорного тексту було представлено в доповідях Андрія Мороза (Москва, Росія) «Проект дослідження традиційної культури білорусько-російсько-го пограниччя»; Марії Станюкович (Санкт-Петербург, Росія)

«Магічне народження та героїчне дитинство у сербському та філіппінському епосах».

Оскільки конференція тривала недовго, оглянути Сараєво довелося нашвидку. Виїхавши з Пале, на зворотньому шляху на кілька годин заїхали до столиці Боснії і Герцеговини. Залишивши автобус на стоянці, пройшлися старим містом – махалою, відвідали і стару православну церкву біля стін міста. Вона не зазнала руйнувань, але найбільше випробування для церкви тепер – це відсутність прихожан. Проте люди приходять, а в церковному подвір'ї функціонує невеличкий музей і церковна крамниця. Уже наостанок зайшли до кав'ярні (бо дорога до Белграда чекала неблизька), де звичну сербську назву традиційної кави, яку всюди на Балканах подають у маленькій джезві, – «домашня» – змінено на «зварену»...

...У сутінках ми поверталися автобусом до Белграда. Серед мальовничих краєвидів гірської осені пропливали за вікном покинуті зруйновані будинки, нагадуючи про драматичні події, які пережила країна. Минули кордон із Боснією і Герцеговиною, і позаду залишилася природна межа регіону – оспівана І. Андричем велична і нескорима Дрина. І вже по-новому згадувалися теоретичні висновки конференції – тема порубіжжя набувала масштабів наявної, але водночас умовної категорії, нагадуючи, що тільки від людини залежить, якою сприйматиметься культура – «мостом» чи «кордоном», і якою буде її – культури, країни, людини – доля.

Наступного вечора, попрощавшись із Белградом, я повернулася до Будапешта, а звідти літаком до Києва. «Балканська подорож», що тривала місяць, закінчилася, як і відпустка, в середині жовтня. Закінчилася на два тижні – цього разу я вирушала потягом до Польщі.

Мій потяг прибув до Варшави хвилина в хвилину. Уже на Центральному вокзалі (є ще Східний та Західний) усвідомлюєш, що ідея «мобільності» (зокрема, громадян) є однією з

основних принципів європейської інтеграції. Річ не тільки в сучасному, схожому на аеропорт приміщенні вокзалу, що розташований на різних, сполучених ескалаторами поверхах, але передовсім у невпинному людському потоці, який не побачиши, наприклад, на вокзалах балканських країн, де більш популярним є автобусне сполучення. Тут залізниця схожа скоріш на метро, і видно, що люди звикли користуватися нею. З'ясувати розклад, обрати необхідний напрям, станцію, на котрій без зусиль і швидко можеш здійснити пересадку, купити квиток – все можна через Інтернет. Чекаю кілька годин на потяг, який через Познань йде до Шчецина (так дешевше, ніж міжнародним на Берлін через Познань), і за дві з половиною години подо-рожі я вже на місці.

26–28 жовтня 2016 року в Познані в Університеті імені Адама Міцкевича відбулася Міжнародна наукова конференція «Переписування, різноманіття, взаємопроникнення культур: слов'янська Вавилонська вежа. Переклади, аналогії, взаємовпливи». Ще наприкінці 2015 року організатори конференції – Інститут славистики і факультет польської та класичної філології Університету імені Адама Міцкевича, разом із Департаментом освіти Університету імені Й.-Ю. Штроссмайера в Осієку (Хорватія) – запросили взяти участь у цьому цікавому полідисциплінарному заході, концепція якого полягала в паралельному проведенні фестивалю «Слов'янська Вавилонська вежа», із різноманітними культурно-мистецькими акціями – зустрічі з відомими письменниками й перекладачами, книжкові виставки та презентації, творчі майстерні, показ документальних кінофільмів тощо. (Зокрема, під гаслом «(Східно)-Європейський трикутник?» відбулася зустріч з українськими літераторами Ю. Андруховичем, А. Стасюком та Я. Тополею). Запрошуючи до участі «всіх, кого цікавлять проблеми міжслов'янських, а також слов'яно-неслов'янських зв'язків», організатори (зосібна, директор

Інституту слов'янської філології Університету імені Адама Міцкевича проф. Богуслав Зелінський), зверталися до славістів-філологів і перекладачів, а також фахівців у галузі культури та мистецтва, медіа, культурної антропології, історії, політології. Учасниками були науковці і митці з багатьох країн Європи – крім Польщі, із Білорусі, Болгарії, Італії, Македонії, Росії, Сербії, України, Франції, Хорватії.

На пленарному засіданні прозвучали привітання від проrektора з наукової та міжнародної діяльності університету проф. Ришарда Наскрецького, декана факультету польської та класичної філології проф. Томаша Мізеркевича, директора Інституту слов'янської філології проф. Богуслава Зелінського. Було виголошено три доповіді: «Слов'яни в очах власних та чужих» Марії Делапер'єр (Франція); «Хорватський мікрокосм у Слов'янському Світі у 1848 р.» Даміра Матановича і Еміні Бербич-Колар (Хорватія); «Поп-культура і література – механізми ідентифікації і глобалізації змісту» Запряна Козлуджова (Болгарія).

Заявлену пленарним засіданням політематичність було продовжено в роботі трьох секцій: «Мова і перекладознавство»; «Культура» та «Історія і політика», у межах яких було об'єднано кілька міждисциплінарних блоків. Так, на лінгвістичній секції було представлено доповіді з проблем мовного пограниччя (в аспекті синхронії та діахронії), тенденцій глобалізації в мові, перекладознавства, особливостей мовного висловлювання в медіа сфері тощо. На цій секції прозвучала й наша доповідь, присвячена визначному українському мовознавцю й перекладачеві Й. Багмуту (1905–1968).

На культурологічній секції, яка засвідчила зацікавлення проблемами ідентичності та транскультурних досліджень, а також архетипами культурної пам'яті (як у європейському вимірі, так і в міжслов'янських взаєминах), розглядалися тексти різних видів мистецтва – фольклору, літератури, музичного, театраль-

ного та кіномистецтва, сучасних медіа тощо. Зокрема, привернули увагу доповіді – «Свято і культурна пам'ять: на прикладі дня Святого Іллі в колективній пам'яті македонців» Весни Петрескої (Македонія); «Час циган? Образ ромської культури в найновішому польському кіно» Войцеха Отто (Польща) .

Цікавими були матеріали, об'єднані в блок історико-політичної тематики, де піднімалися питання, пов'язані з історико-політичним досвідом у культурах окремих слов'янських країн, моделями культурного діалогу з країнами Заходу, образами визначних або контроверсійних лідерів та їхнім місцем в культурі (від образу Королевича Марка до Й. Пілсудського або Й.-Б. Тито та ін.).

Отже, «поліфонічність» тематики, строкатість матеріалу, несхожість підходів та індивідуальність прочитань, що й передбачав термін «Вавилонська вежа», були вповні представлені на конференції. Вона вкотре нагадала про те, що в сучасній Європі, де слов'янський етнос є найчисленнішим і так само, як германський або романський, позначається ідентичністю власної культурної традиції, ідея слов'янської спільноти як усвідомлення неповторності культури свого народу має міжнародні перспективи. А в умовах, коли світ дедалі більше стає мультикультурним і мультиполярним, взаємоповага до культурної «інакшості» є запорукою існування власної культури.

У листопаді нас запросили взяти участь у двох – однаково надзвичайно важливих і цікавих – міжнародних славистичних конференціях, які, проте, відбувалися одночасно. Конференція в Белграді 17–19 листопада на кафедрі славістики філологічного факультету, організована завдяки ініціативі завідувачки кафедри проф. Людмили Попович та відомого славіста проф. Міодрага Сибиновича, який стояв біля витоків цього напрямку в сербській славистиці, була присвячена 25-річчю заснування україністики в Белградському університеті і зібрала відомих

науковців – славістів і україністів Сербії та України, багатьох європейських країн, а також з Японії та США. Більш камерною, проте не менш авторитетною була конференція зі славістичної фольклористики в Москві.

17–19 листопада 2016 року в Москві на базі Російського державного гуманітарного університету (РДГУ) відбулася Міжнародна наукова конференція «Традиційна культура і сучасний світ: унікальне і типове у фольклорі», організована Комісією з фольклористики при Міжнародному комітеті славістів та Лабораторією з фольклористики РДГУ спільно з Державним республіканським центром російського фольклору. Як відомо, у період між з'їздами, під час засідань комісій при МКС традиційно відбуваються наукові конференції, метою яких є обговорення найактуальніших проблем, підсумок зробленого та накреслення нових перспектив. Завдяки голові Комісії, завідувачу Лабораторії з фольклористики РДГУ проф. А. Б. Морозу цю традицію не було порушено.

Учасники конференції представляли різні центри славістики та фольклористики Росії (крім Російського державного гуманітарного університету та Державного республіканського центру російського фольклору, Інститут слов'язнавства та Інститут світової літератури Російської академії наук, академічні наукові центри в Сиктивкарі та Петрозаводську, регіональні осередки з фольклористики при університетах у Пермі, Нижньому Новгороді, Курську та ін.), а також Україну, Білорусь, Польщу, Сербію. Багато учасників є постійними авторами журналу «Живая старина», головний редактор якого проф. О.В. Белова була одним із організаторів конференції.

За три дні роботи конференції було заслухано близько тридцяти доповідей, у яких на прикладі багатьох фольклорних жанрів і на матеріалі різних слов'янських традицій (від найдавніших текстів фольклору і до сучасних явищ) розглядалася одна з базових проблем – співвідношення типового та

унікального у фольклорі. Такий аспект виходить із широкого розуміння традиції у взаємодії її взаємопов'язаних форм і виявів (мовних, фольклорних, етнографічних, музичних, зображальних тощо), передбачає залучення комплексних методів, зокрема порівняльно-історичного й типологічного аналізу, з метою дослідження народної культури та побутування живої фольклорної традиції, факторів її збереження та процесів трансмісії.

Доповіді учасників було згруповано за блоками, де піднімалися питання співвідношення типового й унікального у фольклорі стосовно сюжетної специфіки, територіального поширення та етнодіалектного вираження, обрядових форм, виконавства тощо. Більшість доповідей супроводжувалися презентаціями, а час, який надавався (30 хв.), дозволяв проведення дискусій і докладне обговорення виступів.

Так, наративну традицію в найширшому вираженні – від традиційних переказів і до е-фольклору – було представлено блоком «Унікальне і типове в сюжетах і наративах», який об'єднав доповіді О. Белової (Росія) «Параметри “унікальності” етіологічних текстів: формальні та змістові критерії»; С. Корольової (Росія) «Перші поселенці з єдиною сокирою: балто-слов'янський сюжет у комі-пермяцькій усній традиції»; Л. Раденковича (Сербія) «Перекази про вбивання старих: слов'яно-балто-кавказькі паралелі»; А. Лазаревої (Росія) «Співвідношення унікального і типового у розповідях про віщі сни»; В. Черваневої (Росія) «...Це, моя люба, фантазії людей»: типове в особистих інтерпретаціях міфологічних явищ»; А. Лизлової (Росія) «Матеріали автобіографічного характеру у фольклорних колекціях Наукового архіву КарНЦ РАН»; Е. Матвеевої (Росія) «”Крипипаста”: нові тексти культури і колективна цензура».

Питання традиційного та індивідуального в епічних творах було розглянуто в доповідях О. Микитенко (Україна) «”Вель-

ми значна дума періоду занепаду творчості” (М. Костомаров): “Смерть козака на долині Кодимі”»; С. Ніколаєвої (Росія) «Билина про Вавилу і скоморохів та її вірш»; С. Алпатова (Росія) «”Шибениця-весілля”: архетиповий мотив vs казуси звичаєвого права».

На матеріалі замовлянь проблему традиційного та індивідуального представили А. Топорков (Росія) «Російські замовляння від трясовиці: редакції, індивідуальні варіанти та літературні переробки» та Т. Володіна (Білорусь) «Замовляння від очних хвороб: традиційні моделі та християнські образи».

Залежність типового й унікального від національної та регіональної специфіки, збереження традиції та появи новацій у фольклорному тексті аналізували на широкому слов’янському матеріалі доповіді «Як виключне стає типовим (до проблеми типології етнокультурних систем)» Е. Дорохової (Росія); «Вук як епохальна “зміна” – унікальне і типове у сербському фольклорі» Б. Сувайджича (Сербія); «Унікальне і типове в наративах с. Мільково Камчатського краю» О. Миненок (Росія); «Болгарські друковані листки-некрологи: народна традиція, інновації та індивідуальна творчість» І. Седакової (Росія).

До питання типового та унікального у фольклорі в ході еволюції його обрядових форм, а також до зразків в рідкісних записах звернулися Е. Кочой (Польща) – «Вірування та обряди, пов’язані з песиголовцями у давній та сучасній візантійсько-слов’янській традиції», яка розглянула фольклорний образ в аспекті взаємодії християнської та народної традиції; Ю. Крашенинникова (Росія) – «”Прохання на м’яч”: рідкісні записи весільних примовлянь із Вологодської губернії кінця XIX – початку XX ст.», проаналізувавши раритетні записи весільного фольклору; М. Матлін (Росія) – «Обряд зняття фати у сучасному міському російському весіллі: деякі особливості конструювання обрядовості», який зробив висновок про вплив, зокре-

ма завдяки інтернет-записам, української традиції. У доповіді М. Попова (Росія) категорію «унікального» було розглянуто на матеріалі календарного фольклору переселенців та корінних мешканців Західного Сибіру.

Своєрідність у фольклорі можуть зумовлювати різні причини; вона нерідко пов'язана вже із самою постаттю носія традиції, залежить від біографії виконавця, про що йшлося в доповіді А. Мороза (Росія) «Місцеві диваки і оригінали: типове та / або унікальне». Унікальне може виявлятися в особливостях матеріалу, умовах його фіксації та передачі традиції, зокрема, у рукописних збірниках, на що звернула увагу А. Іполітова (Росія) – «Унікальне і типове в російських рукописних травниках». Оригінальними можуть бути окремі фольклорні тексти, сюжети і мотиви, образи і персонажі, що знаходить підтвердження при їх типологічному зіставленні, як це показали доповіді А. Петрова (Росія) «Про деякі приклади десакралізації християнського образу в народно-православних текстах»; М.-В. Морріс (Росія) «Конститутивні елементи типологічної схожості Туата де Дананн і польських планетників»; С. Амосової (Росія) «Типологія оповідань про персонафіковані дні тижня»; А. Грефа, Е. Слонімської, Д. Пенської (Росія) «Традиція та новація у вертепі та театрі Петрушки межі ХХ–ХХІ ст.».

Насправді «унікальним» подарунком учасникам став народний вертеп, виставою якого (у виконанні А. Грефа, Е. Слонімської, Д. Пенської) завершилася цікава й насичена робота конференції.